

Conceptueel kader voor antisociaal gedrag. Factoren die bijdragen aan de ontwikkeling en instandhouding van antisociaal gedrag (CONFLICT)

Gepubliceerd: 14-04-2021 Laatste bijgewerkt: 13-05-2024

Antisociaal gedrag heeft significante impact op de samenleving en heeft effect op personen met antisociaal gedrag zelf en hun omgeving in termen van interpersoonlijke, financiële en emotionele consequenties (Quinsey et al., 1998; Moffitt et al.,...)

Ethische beoordeling	Goedgekeurd WMO
Status	Werving gestart
Type aandoening	Persoonlijkheids- en gedragsstoornissen
Onderzoekstype	Observationeel onderzoek, zonder invasieve metingen

Samenvatting

ID

NL-OMON54007

Bron

ToetsingOnline

Verkorte titel

CONFLICT

Aandoening

- Persoonlijkheids- en gedragsstoornissen

Synoniemen aandoening

Antisociaal gedrag

Betreft onderzoek met

Mensen

Ondersteuning

Primaire sponsor: Universiteit van Tilburg

Overige ondersteuning: GGZ Westelijk Noord-Brabant (Halsteren), GGZ Westelijk Noord-

Onderzoeksproduct en/of interventie

Trefwoord: Antisociaal, Mentaliseren, Persoonlijkheid, Trauma

Uitkomstmaten

Primaire uitkomstmaten

De primaire onderzoeksparameter is differentiatie tussen personen met antisociaal gedrag. Antisociaal gedrag wordt gemeten d.m.v. zelfrapportage vragenlijsten (ESI, RPQ, PNR, SVO). Voorspellers van antisociaal gedrag zijn volgens hypothese: trauma, mentaliserend vermogen, persoonlijkheid, en callous-unemotional traits. Deze verspellers worden gemeten d.m.v. zelfrapportage vragenlijsten (VBE, NEO-PI-R, SRP-III, PPI-R, SOMI en UPPS-P). Mentaliserend vermogen wordt gemeten door middel van een interview over gehechtheid, waarbij gescoord wordt voor mentaliserend vermogen (AAI, RFS), een gecomputeriseerde taak (ERART) en een Virtual reality-taak (AC). Op basis van de scoring op verschillende parameters zullen kenmerken van antisociale groepen worden omschreven.

Secundaire uitkomstmaten

n.v.t.

Toelichting onderzoek

Achtergrond van het onderzoek

Antisociaal gedrag kan worden omschreven als gedrag dat schade toebrengt aan anderen en omvat gedrag dat de rechten van anderen aantast (Tuvblad & Beaver, 2013). Dit gedrag is het hoofdkenmerk van de Antisociale Persoonlijkheidsstoornis (ASPD; APA, 2015), Gedragsstoornis en psychopathie

(APA, 2015; Hare, 2003) en kan samengaan met verschillende psychische stoornissen, zoals cluster B persoonlijkheidsstoornissen, middelengebruik en ADHD (Tuvblad et al., 2009; Rijckmans, Van Dam & Van den Bosch, 2020).

Antisociaal gedrag heeft significante impact op de samenleving en specifiek op personen met antisociaal gedrag zelf en hun omgeving in termen van interpersoonlijke, financiële en emotionele consequenties (Quinsey et al., 1998; Moffitt et al., 2002; Van Dam, Rijckmans & Van den Bosch, 2020). Antisociaal gedrag is vaak een exclusiecriteria voor deelname aan behandeling en daarnaast voor participatie in wetenschappelijk onderzoek. Dit beïnvloedt het begrip van antisociaal gedrag en leidt tot het feit dat evidence-based behandelingen schaars zijn voor deze doelgroep. Ook beperkt dit de wetenschappelijke ondersteuning voor bestaande behandelingen (Rijckmans, Van Dam & Van den Bosch, 2020; Van den Bosch et al., 2018).

Menig literatuur is gepubliceerd met betrekking tot theorieën over het ontstaan en de instandhouding van antisociaal gedrag. Deze theorieën omschrijven verschillende verklarende factoren. Echter, de wetenschappelijke ondersteuning voor deze modellen blijft onderwerp van discussie, wat leidt tot het ontbreken van een algemeen geaccepteerd model (Hamilton et al., 2015). Een reden voor deze tegenstrijdige bevindingen en gebrek aan een algemeen geaccepteerd model voor antisociaal gedrag is mogelijk de heterogeniteit van antisociaal gedrag en de verschillende wegen die tot dit gedrag leiden (Rutter et al., 1997; Curtis, 2016; Burt et al., 2011). Antisociaal gedrag wordt verschillend gedefinieerd in de literatuur, wat leidt tot conceptuele verwarring.

Een manier om een beter conceptueel begrip te krijgen van antisociaal gedrag is om te starten met het begrijpen van prosociaal gedrag. Hierbij kan worden afgevraagd waarom de meeste mensen zich prosociaal gedragen en bereid zijn om samen te werken en empathisch om te gaan met anderen. Prosociaal gedrag omvat 'zorg om anders' welbevinden, empathisch (...) en moreel gedrag, opluchting bij het verminderen van lijden bij anderen, stress bij het veroorzaken van leed en de capaciteit om spijt en schuld te ervaren' (Gilbert & Basran, 2019). Antisociaal gedrag kan dan ook omschreven worden als het ontbreken van prosociale vaardigheden en het betrokken raken in prosociale relaties met anderen.

Een invloedrijke theorie gebaseerd op de evolutietheorie, de 'reciprocal altruism theory', verklaart waarom de meeste mensen prosociaal gedrag vertonen (Trivers, 1971). Deze theorie stelt dat altruïsme gezien kan worden als een daad om andere personen te helpen, terwijl deze daad bepaalde kosten met zich meebrengt. Altruïsme kan voortbestaan wanneer het voordelig is om deze kosten te maken, omdat er een kans is dat, in een tegenovergestelde situatie, de ontvanger altruïstisch kan handelen richting de persoon die hem in eerste instantie hielp. Meer specifiek kan worden gezegd dat altruïstisch gedrag relatief kleine kosten voor de gever met zich meebrengt, maar grote voordelen heeft voor de ontvanger. Dit gedrag kan behulpzaam zijn om te overleven in een

sociale omgeving (Trivers, 1971).

Centrale processen voor een beter begrip van prosociaal gedrag zijn vertrouwen en wederkerigheid (Nowak, 2006; Walker & Ostrom, 2009; Balliet & Van Lange, 2013). Ibáñez en collega's (2016) opperden dat mensen prosociaal gedrag laten zien als ze de wederpartij vertrouwen en begrijpen hoe ze zich wederkerig kunnen gedragen tegenover de ander. In aansluiting hierop kan antisociaal gedrag verklaard worden vanuit een gebrek aan vertrouwen en een gebrek in het vermogen om wederkerig te handelen. Desalniettemin betekent het plaatsen van vertrouwen en wederkerigheid als centrale factoren in het verklaren van antisociaal gedrag in het huidige onderzoek niet dat andere factoren, zoals IQ (Loney et al., 1998; Lykken, 1995; Ribera et al., 2019) en impulsiviteit (Mann et al., 2017; Swann et al., 2009) minder relevant zijn in het verklaren van antisociaal gedrag. Dit onderzoek focust echter op het inzichtelijk maken van centrale factoren die leiden tot antisociaal gedrag in het licht van prosociaal gedrag, namelijk vertrouwen en wederkerigheid.

De mate van vertrouwen naar anderen hangt af van verschillende factoren, zoals eerdere ervaringen met vertrouwen in een sociale omgeving en de vaardigheid om signalen van vertrouwen te kunnen detecteren (Thielmann & Hilbig, 2015). Personen kunnen verschillen in de mate waarin ze anderen vertrouwen als gevolg van attributiefouten in het detecteren van signalen van vertrouwen of wantrouwen (bijv. gezichtskenmerken) en als gevolg van eerdere negatieve ervaringen met vertrouwen (bijv. interpersoonlijk trauma). Een mogelijke verklaring voor gebrek aan prosociaal gedrag is dan ook dat antisociaal gedrag het gevolg is van een negatieve voorspelling van de mate waarin de ander kan worden vertrouwd (ook wel vijandigheidsbias genoemd). In lijn met deze onderzoeksbevindingen wordt verwacht dat traumatische ervaringen met betrekking tot geschaad vertrouwen, met als gevolg het sneller (mis)detecteren van vijandigheid, kan worden gezien als één van de centrale factoren in de ontwikkeling van antisociaal gedrag.

Wederkerigheid daarentegen is een component van sociaal functioneren en omvat de vaardigheid om relaties te initiëren en te continueren en om prosociaal gedrag te kunnen laten zien (Ayaz et al., 2013). Wederkerigheid vereist zowel de vaardigheid als de wil om prosociaal gedrag te vertonen (Van Doesem, Van Lange & Van Lange, 2013). De vaardigheid om prosociaal gedrag te vertonen omvat de vaardigheid om de mentale staat (overtuigingen, intenties en verlangens) van jezelf en anderen te begrijpen en daarbij het begrip dat deze mentale staat tussen personen kan verschillen (Van Doesem, Van Lange & Van Lange, 2013). Deze vaardigheden worden ook wel 'mentaliserend vermogen' genoemd. Een verminderd mentaliserend vermogen, hypomentaliseren, omvat een verminderd bewustzijn van de mentale staat van jezelf en anderen en kan beïnvloed worden door zowel genetische- (bijv. impulsiviteit en IQ) als omgevingsfactoren (bijv. emotionele of fysieke verwaarlozing). Antisociaal gedrag wordt in de literatuur ook wel gerelateerd aan een verminderde capaciteit om andermans perspectief in te nemen en een mentale staat aan anderen toe te schrijven (Newbury-Helps, Feigenbaum &

Fonagy, 2017). Een verminderd mentaliserend vermogen, hypomentaliseren, wordt dan ook gezien als mogelijke tweede centrale factor in de ontwikkeling van antisociaal gedrag.

Alhoewel vertrouwen en wederkerigheid centrale processen lijken in de ontwikkeling en continuering van antisociaal gedrag, lijkt een kleine groep personen met antisociaal gedrag naast een verminderd mentaliserend vermogen ook een hoge mate van harteloosheid en emotieloosheid (hierna: callous-unemotional traits) te laten zien. In tegenstelling tot de bovengenoemde getraumatiseerde personen lijken deze personen minder bedreiging te ervaren (onbevreesdheid; Hicks et al., 2004). Er kan worden verondersteld dat een kleine groep een genetische predispositie heeft voor callous-unemotional traits, welke tezamen met onbevreesdheid, leidt tot planmatig antisociaal gedrag. Een zeer hoge mate van callous-unemotional traits tezamen met verminderd mentaliserend vermogen, kan dan ook worden verondersteld als derde centrale factor in de ontwikkeling van antisociaal gedrag.

De vraag kan worden gesteld waarom alleen een specifieke groep individuen met een hoge mate van wantrouwen, een verminderd mentaliserend vermogen en/of hoge mate van callous-unemotional traits, antisociaal gedrag laten zien. Er zijn immers ook personen met een hoge mate van wantrouwen die meer conflictvermijdend zijn in plaats van antisociaal gedrag vertonen. Een mogelijke verklarende factor voor antisociaal gedrag is de persoonlijkheidstrek Antagonisme. Antagonisme omvat iemands oriëntatie richting zijn/haar omgeving, wat strekt van een vijandige tot vriendelijke interpersoonlijke focus. Antagonisme kan omschreven worden als het toekennen van weinig waarde aan interpersoonlijk contact en het opofferen van harmonie voor persoonlijke doelen (Lynam & Miller, 2019). De mate van antagonisme kan beïnvloed worden door genetische- en omgevingsfactoren (Jones, Miller & Lynam, 2011). In het huidige onderzoek wordt de mate van antagonisme gezien als fundamentele component voor de ontwikkeling van antisociaal gedrag. We veronderstellen dat niet alleen wantrouwen of een verminderd mentaliserend vermogen leidt tot antisociaal gedrag, maar dat de combinatie van deze factoren met een antagonistische persoonlijkheid leidt tot gedrag dat wetten en sociale normen overschrijdt. Mogelijk leidt een meer antagonistische persoonlijkheid tot de neiging om, bijvoorbeeld, een vecht-reactie laten zien in plaats van interpersoonlijke conflicten te vermijden.

Gezien vertrouwen en wederkerigheid kunnen worden opgevat als centrale processen voor prosociaal gedrag, wordt een conceptueel kader voorgesteld waarin twee wegen leiden tot antisociaal gedrag, namelijk antisociaal gedrag als gevolg van (1) wantrouwen als gevolg van traumatische ervaringen (2) een verminderde capaciteit om wederkerig te zijn als gevolg van een verminderd mentaliserend vermogen, al dan niet in combinatie met een hoge mate van callous-unemotional traits. Deze voorgestelde structuur is niet bedoeld om te dienen als een strikte afscheiding tussen personen met antisociaal gedrag, maar als dimensionale kader waar individuen verschillen in de mate waarin een

specifieke factor bijdraagt aan de ontwikkeling van antisociaal gedrag. Dit betekent dat een individu zowel een hoge mate van wantrouwen kan ervaren, evenals een verminderde capaciteit kan hebben om te mentaliseren, welke beide kunnen leiden tot antisociaal gedrag, of wellicht elkaar zelfs kunnen versterken. Dit kader is bedoeld om meer inzicht te geven in verschillende wegen die kunnen leiden tot antisociaal gedrag om verdere implicaties te maken voor vervolgonderzoek. Bovenal is dit kader bedoeld om individuele diagnostische processen van antisociaal gedrag te ondersteunen om vervolgens therapeutische interventies te kunnen aanpassen aan specifieke antisociale structuren.

Centrale onderzoeksvraag: in welke categorieën kan antisociaal gedrag worden onderscheiden gezien factoren die bijdragen aan de ontwikkeling en instandhouding van antisociaal gedrag?

- 1a. In welke mate zijn traumatische ervaringen gerelateerd aan antisociaal gedrag en wordt deze relatie gemedieerd door hypermentaliseren?
- 1b. Wordt de relatie tussen hypermentaliseren en antisociaal gedrag gemodereerd door persoonlijkheidstrekken?
- 2a. In welke mate is hypomentaliseren gerelateerd aan antisociaal gedrag en wordt deze relatie gemodereerd door persoonlijkheidstrekken?
- 2b. In welke mate is callous-unemotionality gerelateerd aan antisociaal gedrag en wordt deze relatie gemedieerd door hypomentaliseren?
- 2c. Wordt de relatie tussen hypomentaliseren en antisociaal gedrag gemodereerd door persoonlijkheidstrekken?

Doel van het onderzoek

Antisociaal gedrag heeft significante impact op de samenleving en heeft effect op personen met antisociaal gedrag zelf en hun omgeving in termen van interpersoonlijke, financiële en emotionele consequenties (Quinsey et al., 1998; Moffitt et al., 2002; Rijckmans, Van Dam & Van den Bosch, 2020). Antisociaal gedrag is vaak een exclusiecriteria voor deelname aan behandeling en daarnaast voor participatie in wetenschappelijk onderzoek. Dit beïnvloedt het begrip van antisociaal gedrag en leidt tot het feit dat evidence-based behandelingen schaars zijn voor deze doelgroep. Ook beperkt dit de wetenschappelijke ondersteuning voor bestaande behandelingen (Rijckmans, Van Dam & Van den Bosch, 2020; Van den Bosch et al., 2018).

Menig literatuur is gepubliceerd met betrekking tot theorieën over het ontstaan en de instandhouding van antisociaal gedrag. Deze theorieën omschrijven verschillende verklarende factoren. Echter de wetenschappelijke ondersteuning voor deze modellen blijft onderwerp van discussie, wat leidt tot het ontbreken van een algemeen geaccepteerd model (Hamilton en collega's, 2015).

In deze onderzoekslijn onderzoeken we een nieuw conceptueel kader, gebaseerd op bestaand onderzoek, om meer inzicht te krijgen in de verschillende wegen die

leiden naar antisociaal gedrag. Een beter begrip van de ontwikkeling en instandhouding van antisociaal gedrag geeft een basis voor het ontwikkelen van gedegen diagnostische- en behandelprogramma's voor antisociaal gedrag. Specifiek is dit kader bedoeld om diagnostische processen naar antisociaal gedrag op individu-niveau te ondersteunen door te kunnen differentiëren binnen antisociaal problematiek. Dit kan vervolgens leiden tot het aanpassen van therapeutische interventies op het niveau van de individu.

Onderzoeksopzet

Cross-sectioneel onderzoek met dataverzameling m.b.t. antisociaal gedrag en factoren die bijdragen aan het ontstaan en in standhouden van antisociaal gedrag in de (forensische) geestelijke gezondheidszorg.

Inschatting van belasting en risico

De verwachte belasting is primair tijd. De afnameduur van het eerste deel (a + b) wordt geschat op 3-4 uur per participant per meting (voor een selecte groep kan een tweede afname ingepland worden (1 uur afnametijd). Participanten zullen gevraagd worden naar traumatische levenservaringen, wat kan leiden tot tijdelijke emotionele gevoelens.

Participanten ontvangen voor de eerste testafname een vergoeding van 40 euro. Participanten die worden uitgenodigd voor de tweede afname (selecte groep) ontvangt voor deze afname een vergoeding van 20 euro.

Contactpersonen

Publiek

Universiteit van Tilburg

Professor Cobbenhagenlaan 125
Tilburg 5037 DB
NL

Wetenschappelijk

Universiteit van Tilburg

Professor Cobbenhagenlaan 125
Tilburg 5037 DB
NL

Locaties

Landen waar het onderzoek wordt uitgevoerd

Netherlands

Deelname eisen

Leeftijd

Volwassenen (18-64 jaar)

Belangrijkste voorwaarden om deel te mogen nemen (Inclusiecriteria)

1. Leeftijd tussen 18 en 65 jaar
2. Diagnose van psychiatrische stoornis (in behandeling in een klinische of ambulante GGZ setting)
3. Laat minimaal één van de volgende vormen van antisociaal gedrag zien, gescreend door de Externalizing Spectrum Inventory: a) sociale agressie b) regelbrekend gedrag c. fysieke agressie
4. Participanten zijn bekend met antisociaal gedrag voor minimaal 1 jaar en het antisociale gedrag is ook zichtbaar buitenom acute episodes van psychiatrische stoornissen (zoals psychose of middelengebruik).

Belangrijkste redenen om niet deel te kunnen nemen (Exclusiecriteria)

1. Antisociaal gedrag is primair gerelateerd aan een acute episode van een psychiatrisch stoornis (bijv. psychose, verslaving)
2. Floride psychotisch
3. Actuele (para)suïcidale ideatie
4. Analfabetisme
5. Nederlandse taal niet machtig

Note: participanten met (een verleden met) epileptische klachten kunnen deelnemen aan de studie, maar kunnen niet deelnemen aan de Virtual Reality-taak.

Onderzoeksopzet

Opzet

Type: Observationeel onderzoek, zonder invasieve metingen

Blindering: Open / niet geblindeerd

Controle: Geen controle groep

Doel: Anders

Deelname

Nederland

Status: Werving gestart

(Verwachte) startdatum: 27-05-2021

Aantal proefpersonen: 140

Type: Werkelijke startdatum

Ethische beoordeling

Goedgekeurd WMO

Datum: 14-04-2021

Soort: Eerste indiening

Toetsingscommissie: METC Brabant (Tilburg)

Goedgekeurd WMO

Datum: 02-05-2022

Soort: Amendement

Toetsingscommissie: METC Brabant (Tilburg)

Goedgekeurd WMO

Datum: 25-07-2022

Soort: Amendement

Toetsingscommissie: METC Brabant (Tilburg)

Goedgekeurd WMO

Datum: 18-12-2023

Soort: Amendement

Toetsingscommissie: METC Brabant (Tilburg)

Registraties

Opgevolgd door onderstaande (mogelijk meer actuele) registratie

Geen registraties gevonden.

Andere (mogelijk minder actuele) registraties in dit register

Geen registraties gevonden.

In overige registers

Register	ID
CCMO	NL76121.028.21